

گنبد سرخ یا گنبد قرمز مراغه (۴)

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

(مطابق کتیبه در ۱۵ شوال ۵۴۲ هجری بنا و در ۱۵ دیماه ۱۳۱۰ تحت شماره ۱۳۴ جزو آثار ملی کشور به ثبت رسیده است)
این بنا در قسمت جنوبی شهر و سمت غربی جاده هشت رود واقع و به شکل چهار پهلو به ضلع ۸/۴۰ متری باشد که از ارضه بنیان آن از یک نوع سنگ سفید و دیوارهای اصل با آجر و ملات گچ و شن ساخته شده است.

گنبد سرخ قدیم ترین مزارهای مراغه بوده قسمت تحتانی دخمه ای است پوشیده شده با طاقهای ضریبی آجری که از جانبی بر دیوارهای اطراف بنیان و از طرفی بر پایه مربعی (به ضلع ۶۰ سانتیمتر و ارتفاع ۹۰ سانتیمتر) که در

وسط دخمه ساخته شده تکیه دارند .

قسمت بالای بنا اطاق چهارپهلواست بصلع $۵/۹۵$ متر که بر سکوی بلندی قرار دارد و کف آن با تخته سنگهای مستطیل مفروش گشته است دیوارهای این قسمت تماماً با آجر قرمز رنگ ساخته شده و با گنبد پشت مقرنسی پوشیده گشته است .

نمای خارجی هرپهلوی قسمت بالای بنا دارای دو طاق نما با حاشیه کتیبه داری است بغیر از نمای شمال که یک طاق نما بوده و در گاه مدخل بنا ببلندی هفت پله ($۱/۵۰$ متر) از کف محوطه اطراف بنا در وسط آن قرار گرفته است سر ستون های زوایای خارجی بنا و هم چنین سر ستون های کوچکی که در هر ضلع بنا تکیه گاه طاق نماها محسوب می شود از سنگ است .

آجر چین دیوارها و طاق نماها بشکل ساده بوده ولی آجر کاری ستون های زوایا به ترتیب خفته و راسته و با استحکام و مهارت تمام چیده شده و ضمناً میان زمینه سرخ فام آجرهای بدنه نقاط کاشی فیروزه رنگ بکار برده شده است،

در گاه مدخل بنا (نمای شمالی) با طاق متناسبی پوشیده شده و در اطراف بدنه بالای آن پر از نقش و نگار تخمیری مرکب از نقوش هندسی از آجر و کاشی است کتیبه ای بخط کوفی به شرح زیر خوانده می شود :

۱- (امر بناء هذه القبة الامير الرئيس العالم فخر الدين عماد الاسلام قوام آذربایجان ابوالعزیز بن محمود بن سعد دیدیم الله علاه) و در بالای کتیبه مذکور در فوق در یک سطر افقی چنین نوشته شده:

۲- (بنی المشهد فی الحادی عشر من شوال سنه اثنین و اربعین و خمسمائة)

و در حاشیه پهلوی شرقی آیه زیر از قرآن مجید:

۳- (بسم الله الرحمن الرحيم لا تقنطوا من رحمة الله) و در حاشیه پهلوی غربی

دو سطر زیر:

۴- (عمل العبد المذنب الراجی الی عفو الله) (نبی بکر محمد بن یدان البناء بن المحسن معمار) نوشته شده است.

این بنا مزار شخصی مجهول بوده و فقط مطابق کتیبه بالای درگاه بزرگ چنین معلوم می شود که به امر دستور عبدالعزیز بن محمود بن سعد یکی از حکمرانان مراغه که لقب قوام یا رئیس آذربایجان داشته ساخته شده است.

گنبد سرخ در اثر استحکام بنا و مصون بودن از خرابکاری های وارده بدست اشخاص بی علاقه و همچنین در نتیجه تعمیرات انجام یافته با تصویب اداره کل باستانشناسی وزارت فرهنگ نسبت به سایر ابنیه مراغه آبادتر مانده و امید است در سالهای بعد با انجام تعمیرات ضروری در نگاهداری این اثر تاریخی قدسهای مؤثری برداشته شود.

گنبد کبود

(تاریخ بنا ۵۹۳ هجری - در تاریخ ۱۵ دیماه ۱۳۱۰ تحت شماره ۱۳۵ جزو آثار ملی کشور به ثبت رسیده است)

گنبد کبود که معروف به مقبره مادر هلاکواست فعلا در محوطه پشت عمارت یکی از آموزشگاههای دولتی مراغه واقع و شبیه بیرج هشت پهلوی بلندی است که هر ضلعش دارای طاق نمای مسطحی بوده و در بالای آن حاشیه و قطار کاری و دندان ساخته اند.

در کنار سطوح جانبی پایه های ستون مانند ساخته شده که مثل سطح خارجی طاق نماها با تزئینات تخمیری مرکب از آجر و کاشی های فیروزه ای رنگ پوشیده شده است و مانند سایر مقابر مراغه دارای اطاق بلندی است که بر روی سکوی سنگی قرار دارد و در زیر آن دخمه ساخته شده است. مدخل دخمه در ضلع شرقی بنیان و مدخل اطاق بالائی در پهلوی غربی بدنه قرار گرفته است.

این بنا از طرف خارج و در بعضی از قسمت‌های داخل مزین به خطوطی بوده که اکثر آن‌ها بکلی محو و از بین رفته است.

در داخل بنا زیر پاتاق گنبد قسمتی از آیه اول سوره ۶۸ قرآن باخط نسخ در حاشیه پهنی گچ بری شده و در دیوار داخلی طاق غربی سنگی کار گذاشته شده که آیه‌های ۲۶ و ۲۷ از سوره ۵۵ قرآن (کل من علیها فان و یبقی وجه ربك ذوالجلال والاکرام) با نقوش بسیار زیبا روی آن حجاری شده است.

بنا به تحقیقاتی که از طرف آقای گدارمدیر کل فنی سابق باستانشناسی بعمل آمده و مشروحاً در صفحات ۵۹ و ۶۰ جلد اول آثار ایران (چاپ تهران در سال ۱۳۱۴ خورشیدی) توضیح داده‌اند گنبد کبود مراغه آرامگاه مادر هلاکو نبوده زیرا مادر هلاکو سویور کو گنتی خاتون مسیحی و هلاکو خودش هم بودائی بوده و خیلی بعید بنظر می‌رسد در پایتخت هلاکو که مرکز مخالفت با اسلام بوده قبر یکی از بزرگان را با خطوط و آیات قرآن مزین نمایند بنابراین این با تطبیق آثار موجوده در این بنا با مقایر دیگر قبل از استقرار هلاکو در مراغه با دوره غازان خان که دین اسلام قبول کرده چنین معلوم میشود که گنبد کبود را پس از دوره استقرار هلاکو در مراغه یعنی بین سالهای ۶۵۶ و ۵۸۲ هجری ساخته‌اند.

مقبره بشکل دایره

مجاور مقبره موسوم به کتیبه مادر هلاکو

(مطابق کتیبه بنادر ۵۶۳ هجری با تمام رسیده در ۱۵ دیماه ۱۳۱۰ تحت شماره ۱۳۶ جزو آثار ملی به ثبت رسیده است).

این بنا که به شکل دایره با آجرهای مخصوص ساخته شده در مجاورت گنبد کبود واقع و مانند بناهای دیگر روی سکویی بلند و دخمه عمیق قرار

گرفته است.

از گنبد و سقف این بنا فعلا اثری باقی نمانده و به مناسبت محو شدن و از بین رفتن کتیبه ها صاحب آن هم مانند سایر مقابر مراغه نا معلوم است .

دربالای درگاه بنا که دارای قاب و هلالی است کتیبه ای بخط کوفی با نقوش پیچیده از کاشی فیروزه ای رنگه موجود بوده و در زیر آن تاریخ بنا نوشته شده که کلیه آن بشرح زیر خوانده می شود:

دربالا: «کل نفس ذائقة الموت تم البناء برجب»
 در زیر «سنة ثلث وستين وخمس مائة»

گنبد غفاریه

(بین سالهای ۷۱۵ و ۷۲۸ هجری ساخته شده و در ۱۵ دی ماه ۱۳۱۰ تحت شماره ۱۳۷ به ثبت تاریخی رسیده است):

گنبد غفاریه که در قسمت شمال شهر مراغه و کنار رودخانه واقع شده بنائی است مربع و تقریبا شبیه به گنبد سرخ که با آجر ساخته شده و مانند سایر مقابر روی سکوی سنگی و دخمه عمیق قرار گرفته است . در زاویه بین پهلوها ستون هائی ساخته اند که از تزئینات تخمیری و نقوش لوزی پنج پوشیده شده اند . سه پهلوئی (شمالی) دارای يك طاق نماست که درب اطاق بالائی در وسط آن قرار گرفته و در بالای طاق مدخل در) شرقی و غربی و جنوبی هر يك دارای دو طاق نما با حاشیه کتیبه دار بوده و پهلوئی شمالی دارای يك طاق نماست که درب اطاق بالائی در وسط آن قرار گرفته و در بالای طاق مدخل دو سطر کتیبه دیده میشود که قسمتهای قابل قرائت آن بشرح زیر است :

«امر بان شاه هذ القبة المباركة في ايام مولانا السلطان الاعظم ظل الله في الارض

سلطان سلاطين العرب والمجم ابو سعيد بهادر خان خلد الله ملكه ...»

خطوط باقیمانده کتیبه‌های این بنا تماماً ریحان بوده و در میان آجر چین‌نمای بنا مقدار زیادی کاشی سیاه و سفید و آبی بکار برده‌اند. این بنا هم مثل گنبد سرخ علاوه بر طاق گنبدی داخلی از خارج هم گنبدی داشته که تماماً ریخته و در وسط طاق نمای هر يك از اضلاع پهلو و عقب دو پنجره در میان قباب مستطیل از تزئینات تخمیری قرار گرفته‌است. هر چند این گنبد نیز مانند سایر مقابر به مناسبت ریختن و محوشدن کتیبه دو سطری بالای درگاه که محل ثبت نام صاحب مقبره بوده و فعلاً بیشتر از یکی دو کلمه از آن باقی نمانده است مدفن شخصی مجهول است ولی از روی علامات، وجود در بالای هلال طاق نمای دو ضلع پهلو و ضلع عقب که عبارت از شکل دو چوگان پشت بهم در داخل دایره‌ایست میتوان حدس زد که این بنا قبر یک نفر از چوگانداران موسوم به شمس‌الدین قراسنقر الچر کسی المنصوری از امرای ممالک مصر است، که بنا بقول مورخین عرب در سال ۷۱۱ هجری از زمان سلطان ابوسعید بهادرخان) در مراغه دارفانی راوداع گفته‌است. در این بنا تا حال تعمیراتی نشده است و امید است با بودن اعتبار تعمیرات ضروری که طی برنامه‌ی ارسالی از طرف اداره کل باستانشناسی منظور شده بتدریج انجام و نسبت به نگاهداری آن از ریزش و خرابی بیشتر اقدام مؤثری بعمل آید.

(ادامه دارد)

تولدشاه عباس

ولادت رضوان آرامگاه شاه عباس ماضی تغمده الله بغفرانه در نهمصد و هفتاد و هفت اتفاق افتاد و درین سال شاه طهماسب لشکر فرستاد به گرم سیرات جرون و درین سال اوزبک سلطان بن رستم سلطان بن جانی بیک سلطان بتاخت بلاد خراسان آمده با اموال فراوان برگشتند و زنبیل بیک و امیر بیک کشته شدند با هزار نفر از قزلباش و ازبکان سرهای ایشان را جدا کرده روانه اندخو شدند.

از کتاب خطی وقایع السنین